

ПЕРЕДМОВА

Англійська поетична лінгводидактика: формування компетенції в англійському монологічному мовленні у майбутніх філологів на основі шедеврів автентичної англомовної поезії

Кінець II – початок III тисячоліть ознаменувався новими концепціями в навчанні іноземних мов. Комунікативний підхід у навчанні іноземних мов збагатився компетентнісним підходом, в якому складовими компонентами комунікативної компетенції визнано мовну/лігвістичну, мовленнєву/дискурсивну/текстову, когнітивну, загальнокультурну, соціокультурну, лінгвосоціокультурну та прагматичну компетенції (Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти). У міжнародному масштабі впроваджується концепція діалогу культур і формування міжкультурної комунікативної компетенції на основі інтегрованого оволодіння іноземною мовою і культурою, зокрема іноземною мовою та літературою. У методиці навчання іноземних мов країн пострадянського простору на противагу ще домінантній на практиці лінгвоцентричній і текстоцентричній концепції наприкінці II – на початку III тисячоліть запропонована Концепція іншомовної освіти, методологічною основою якої є пізнання мови через культуру і пізнання культури через мову та соціокультурний підхід, метою якого є формування соціокультурної комунікативної компетенції, які активно розвиваються в новітніх дослідженнях. Хоч багато дослідників обмежують культурологічний підхід у навчанні іноземних мов соціокультурними аспектами спілкування, під якими розуміють переважно соціальні норми мовної поведінки, культура народу, що є серцевиною міжкультурного спілкування, має набагато ширший зміст. Культура –

це передусім джерело духовних, моральних, інтелектуальних та естетичних цінностей народу-носія і творця мови, і в цьому сенсі оволодіння іноземною мовою неможливе без автентичних художніх і поетичних творів (АХТ і АПТ), визнаних пам'ятками національної мови і культури, що входять до її золотого фонду.

Треба відзначити, що в навчальному процесі з іноземних мов у лінгвістичних ВНЗ вивчення іншомовної художньої літератури посідає належне місце, хоч на практиці методика роботи над АХТ має чимало недоліків і з них чи не найбільшим є формальний підхід до вибору студентами і викладачами АХТ, при якому опрацьовуються малохудожні твори, а шедеври світової і національної літератури і культури ігноруються, все ж постійне читання в оригіналі автентичної художньої прози, навіть невисокої художньої вартості, дає свої практичні результати, тоді як робота над автентичною поезією на заняттях з практики мовлення майже не ведеться (за винятком її використання на заняттях з практичної фонетики для вдосконалення фонетичних навичок здебільшого на початковому ступені навчання). Однак треба звернути увагу на те, що частка поезії в золотому фонді культурного і літературного надбання людства і кожного народу не менша від художньої прози, проте, порівняно з її значенням у національній і світовій культурі, автентична поезія цілком необґрунтовано посідає ще дуже незначне місце в підготовці високоосвіченого філолога, хоч саме поезія визнана вершиною красного письменства і «вищою формою літературного мовлення» (Г.-Г. Гадамер), а за словами англійського письменника Дж. Фаулза, «навіть тепер в більшій мірі, ніж будь-яке інше мистецтво, залишається душею нації, її неповторною таїною, її святая святих». Продовжувати недооцінювати чи й ігнорувати такий пласт культури неприпустимо і недоцільно. Треба визнати, що володіння іншомовною культурою не є повноцінним без видатних АПТ, зміст яких акумулює глибинну життєву мудрість нації і людства, а завдяки емоційним та образним особливостям не лише засвоюється як інформація, а й переживається як власний досвід читача, водночас опанування їх значно полегшується завдяки можливості наочно уявити інтелектуально складний, абстрактний і філософський зміст в образній формі. Крім того, завдяки естетичній

насолоді від духовної краси виражених у поезії ідеалів, а також ритмічності, мелодійності та милозвучності АПТ складний і напружений процес навчання іноземної мови на основі автентичної поезії перетворюється на естетичне та інтелектуальне задоволення і, легко долаючи психологічні бар'єри, стає комфортним і привабливим для молоді, поглиблюючи її інтелектуальний, емоційний, моральний та естетичний розвиток.

Треба зауважити, що іншомовна художня література є постійним об'єктом наукових досліджень і в цій ділянці методичної науки час від часу з'являються ґрунтовні розробки, хоча вони стосуються більше початкового і середнього ступеня навчання у мовному ВНЗ (Е. Вільялон, Т. Вініковецька, Є. Дупленко, В. Матвейченко, Н. Яковенко, А. Lh  r  t  ). Що ж до іншомовної поезії, то на практиці в лінгвістичних ВНЗ і факультетах іноземної філології її вивчають фрагментарно та епізодично, а в Програмі з англійської мови для професійного спілкування немає настанови про обов'язкове й системне вивчення автентичної поезії, не здійснено відбору шедеврів англійської та американської поезії для вищого лінгвістичного закладу, немає вказівок щодо цілей, змісту і методики роботи над автентичними поетичними творами від початкового до завершального ступеня навчання. Водночас Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти закликають викладачів іноземних мов до естетичного використання мови в її образній та художній і поетичній формі, звертаючи увагу на те, що «літературне навчання слугує набагато більшій кількості освітніх цілей – інтелектуальних, моральних, емоційних, лінгвістичних та культурних, ніж чисто естетичній меті», а також на те, що «національна та регіональна література різних народів робить великий внесок до європейської культурної спадщини», що вважається Радою Європи «цінним спільним джерелом для захисту і розвитку». В цьому документі не раз згадуються поетичні віршовані твори як об'єкт формування рецептивної і продуктивної комунікативної, соціокультурної, дискурсивної і прагматичної компетенції. Незважаючи на ці вказівки, в методичній науці НІМ мовного ВНЗ не розроблена система ро-

боти над АПТ як важливої частини національної культури, мови і літератури – від його читання та аналізу до монологічного висловлювання про твір на матеріалі англійської мови, як і інших міжнародних європейських мов.

Не можна стверджувати, що питання використання автентичної поезії цілком залишалося поза увагою науково-методичних досліджень, але вони стосувалися переважно загальноосвітньої школи, гімназій і ліцеїв та початкового ступеня навчання мовних факультетів (І. Камаєва, А. Подосиннікова, Н. Андронік, Д. Цикалов, І. Ріске). Треба зауважити, що у фокусі уваги наукових досліджень перебуває здебільшого проблема читання й розуміння автентичних поетичних творів, рідше їх аналізу та інтерпретації. Проблема висловлювання результату читання і розуміння, аналізу та інтерпретації АПТ на старшому ступені навчання лінгвістичного ВНЗ не досліджувалася.

Враховуючи такі особливості поетичних творів, як висока концентрація смислу, емоційності, образності та лінгво-стилістичної і римо-ритмічної обробки, які мають яскраво виражені стимуляційно-спонукальну, актуалізаційну та еталонну функції, недостатнє використання пізнавально-виховного, особистісно-розвивального, емоційно-естетичного та лінгво-дидактичного потенціалу автентичної поезії, не можна виправдати ні труднощами образного мовлення чи версифікації, ні високим стилем чи ідеалізацією в них реальної дійсності, як це доводиться чути в поясненнях студентів і викладачів.

Причина недостатньої уваги до роботи над АПТ у навчальному процесі з іноземних мов у вищому мовному закладі, як і недостатньої розробленості методики роботи над ним, зокрема в кінцевій фазі підготовки монологічного висловлювання як результату читання та аналізу автентичного поетичного твору вбачається передусім в ігноруванні сутнісного змісту поезії і поетичного мовлення, особливості яких переважно зводять до фоніки, метрики, стилістики і римування. Тим часом філософська герменевтика минулого століття розкрила глибинну сутність поезії як засобу пізнання та естетичного вираження екзистенційної сутності людського буття (Гайдеггер), на основі якої поезія визнана мірою люд-

ської доброти і людяності (Гайдеггер), методом пошуку істини і парадигмою сучасності (Гадамер), початком існування культури і її естетичною онтологією, а також екзистенційно-естетичним методом художнього пізнання (Ящук) і засобом формування життєвої компетентності (Коваленко). Це ставить вивчення поезії на провідне місце у змісті загальної та іншомовної освіти як моделі світової і національної культури.

Новітні дослідження поетичного дискурсу визнають, що буття людини в світі найбільш яскраво і повно виражає себе в поетичній творчості завдяки тому, що поезія мислить не раціонально, як наука чи філософія, а «сутнісно, емпатійно і фасетно» тобто концептуально, емоційно та образно. Поезія є найбільш природним для людини способом пізнання і вираження сутності людського буття завдяки тому, що за високої концентрації екзистенційного змісту поетичний дискурс не позбавлений емоційного та естетичного факторів (брак їх характерний для побутового, а також наукового і філософського дискурсу), а саме ці фактори виступають важливими стимулами людського пізнання. Як універсальне джерело смислів буття світу і людини, їх естетичного переживання і вираження в поетичному слові поезія висловлює людський досвід долучення до сутності Абсолютної Істини (Арістотель), найвищих життєвих цінностей людини та Ідеалу того, яким має бути людське буття і людина в ньому задля її особистого і вселюдського блага. Поетичні тексти у формі хрестоматійних віршів, текстів пісень, любовних зізнань, святкових привітань є важливою і невід'ємною частиною культури і людського буття. Найвидатніші з поетичних текстів зберігаються в культурній пам'яті людства і нації, а також у свідомості кожного індивіда, принаймні у формі шкільного знання про їх існування, і виступають носіями концептуальних ідей національної і світової гуманітарної думки, які формують у сучасній людини уявлення про навколишній світ і людське буття в ньому.

Дослідники сучасної теорії поезики визнають, що досі не має цілісного уявлення про поетичний дискурс у культурі і науці. Про особливість і специфічність поетичного дискурсу науковці твердять, що він важко піддається об'єктивному опису як науковий об'єкт, але спроби це зробити не зменшуються упродовж всієї істо-

рії людства через онтологічну потребу осмислення його неординарної сутності і місця в історії людської культури та комунікативній практиці людини з часу появи людської цивілізації і до сьогодні, як у діахронії, так і синхронії світового і національного літературного та культурного процесу. Новітні дослідження поетичного дискурсу виявляють його нові дистинктивні характеристики і функції, найважливішою з яких є заперечення нормативного дискурсу або перехід до іншості, тобто актуалізацію інакшості порівняно з побутовою чи художньою прозою. Ця риса виявляє себе в іномовності, образності, символічності, імпліцитності, засобах поетичної експресивності через механізми образного і виражального перетворення на «дивне» (Арістотель), незвичайне, утаємничене, чарівне, естетичне, ідеальне, прекрасне. Це зумовлює постійне оновлення тематики, проблематики, змісту і смислу, образів, мовних і версифікаційних засобів поетичного дискурсу. Завдяки цим особливостям поезії робота над видатними АПТ дає можливість зробити значний внесок у підготовку високоосвіченого філолога – вчителя іноземних мов і літератур та його формування як іномовної і загалом всебічно розвиненої особистості, прилучити майбутніх учителів-філологів до загальнолюдських і національних духовних цінностей народу-носія мови, розвивати вміння розуміння, аналізу та інтерпретації автентичних поетичних творів, збагачувати предметно-логічний зміст мовлення, вдосконалювати мовне, мовленнєве і стилістичне оформлення підготовлених і непідготовлених висловлювань студентів на основі АПТ, підтримувати, безперервно вдосконалювати і поглиблювати рівень практичного володіння іноземною мовою за відсутності іншомовного середовища, а після завершення іншомовної освіти за відсутності практики іншомовного спілкування в академічному середовищі.

Тривалий час наукові дослідження поетичного дискурсу стосувалися лише його лінгвістичного і текстологічного аспектів, що стало однією з причин переважання в навчальному процесі з іноземних мов вербального лінгвоцентричного підходу до текстового матеріалу як художнього, так і поетичного, наслідком якого є недостатня увага до ідейно-естетичного змісту і культурної цінності автентичного літературного твору, при якому художній і поетич-

ний текст розглядається як засіб оволодіння мовним матеріалом, а не як засіб пізнання екзистенційної сутності людського буття, духовних цінностей культури іншого народу через його мову та зразок найвищого рівня естетики і культури мовлення. Це призводить до «затяжної кризи змісту» (П. Гурвіч) і спаду зацікавлення вивченням іноземної мови на старших курсах через недостатність мотивації глибокого і системного вивчення видатних автентичних художніх і поетичних творів, брак поетапного ускладнення змісту і форми мовленнєвої діяльності на старшому ступені навчання, а також прогресу в інтелектуальному, культурному і мовному розвитку студентів старших курсів. Аналіз всіх складових частин поетичного дискурсу як цілісного комунікативного, культурного, духовного, естетичного і лінгвістичного явища – змісту і форми, структури і мови, тобто сутнісних і формальних характеристик, дає змогу методично переосмислити його як цілісну систему з метою проєктування корпусу автентичного поетичного матеріалу і комплексу вправ, здатних забезпечити його глибоке розуміння та інтерпретацію майбутніми філологами в іншомовному монологічному висловлюванні про ПТ як наслідку його адекватного і творчого розуміння.

Доводиться визнати, що для вищих мовних закладів характерним є несистемний і випадковий відбір як художніх, так і поетичних автентичних творів, який не враховує їх якісних і кількісних характеристик, культурної і мовної цінності, пізнавального, загальноосвітнього, розвивального і лінгво-дидактичного потенціалу, що відповідає цілям підготовки високоосвіченого філолога-вчителя іноземної мови і літератури. Немає також системи роботи над автентичними поетичними творами, яка забезпечує їх поетапне і ґрунтовне вивчення від розуміння загального змісту в ознайомлювальному читанні до детального осмислення у вдумливому читанні, а далі через системний аналіз всіх рівнів твору до поглибленого розуміння та інтерпретації ідейно-естетичного змісту АПТ в аргументованих монологічних висловлюваннях, які є основою формування компетенції монологічного мовлення студентів-філологів на базі автентичних поетичних творів. Викладене дає підстави говорити про потребу іншомовної, і зокрема англій-

ської поетичної лінгводидактики як науки і дисципліни, метою якої є інтенсивне формування всіх компонентів іншомовної комунікативної компетенції майбутніх філологів на основі автентичних поетичних творів. Першим кроком до її створення має стати науково обґрунтований відбір найвидатніших поетичних творів всесвітньо відомих поетів провідних європейських мов і літератур, які вивчають на факультетах іноземної філології, насамперед англійської, що все більше утверджується як універсальна всесвітня мова. Тут доречно нагадати слова Т. С. Еліота з трактату «Призначення поезії», що «Англія з усіх мистецтв найбільшого успіху досягла в поезії».

Іншомовна чи англomовна поетична лінгводидактика як наука і навчальна дисципліна має за мету відбір шедеврів автентичної поезії та укладання комплексу рецептивних когнітивно-комунікативних інтерпретаційних вправ для формування рецептивно-інтерпретаційної когнітивно-комунікативної компетенції, необхідної для ознайомлювального та поглибленого детального читання АПТ, продуктивних аналітико-інтерпретаційних когнітивно-комунікативних вправ для формування аналітико-інтерпретаційної когнітивно-комунікативної компетенції, необхідної для аналітичного читання та інтерпретаційно-дискурсивних когнітивно-комунікативних вправ для формування продуктивної інтерпретаційно-дискурсивної когнітивно-комунікативної компетенції, потрібної для екстеріоризації та об'єктивації результатів читання, розуміння, аналізу та інтерпретації АПТ у монологічному висловлюванні про твір, який може стати основою для участі студентів старшого ступеня навчання у його колективному обговоренні чи дискусії на практичному чи семінарському занятті з англійської мови та літератури, виступу на науковій чи методичній конференції, а також лекції чи уроці англійської мови і літератури під час педагогічної практики. Першим кроком для створення англійської поетичної дидактики має стати науково обґрунтований відбір автентичних поетичних текстів для формування всіх видів комунікативної компетенції в англійському мовленні, насамперед монологічному. На наступному етапі доцільно ознайомитися із автентичними аналізами видатних поетичних творів англійської та американської по-

езії. Ознайомлення майбутніх філологів із комплексним аналізом та інтерпретацією дібраних творів, виконаних фахівцями-філологами – носіями мови, може стати перехідним етапом від розвитку вмінь репродукції автентичного аналізу поетичного твору в оригіналі до етапу розвитку продуктивних умінь самостійного аналізу та інтерпретації АПТ за допомогою спеціального комплексу пізнавально-комунікативних рецептивно-когнітивних, аналітико-інтерпретаційних та дискурсивно-інтерпретаційних вправ, викладеним у наступних посібниках.

Список використаної літератури

1. Арістотель. Поетика. Античні поетики / Упоряд. М. Борецький, В. Зварич. К.: Грамота, 2007. С. 27–65.
2. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. Вибрані твори / пер. з нім. К.: Юніверс, 2001. 288 с.
3. Гайдеггер Г. Гейдерлін і сутність поезії // Антологія світової літературно-критичної думки. Львів: Літопис, 1996. С. 198–207.
4. Гайдеггер Г. Навіщо поети // Антологія світової літературно-критичної думки. Львів: Літопис, 1996. С. 180–197.
5. Коваленко О. М. Формування життєвої компетентності учнів на уроках української літератури // Таврійський вісник освіти. 2012. 243 с.
6. Потебня О. О. Естетика і поетика слова: Збірник / упоряд., вступ. ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної. К.: Мистецтво, 1985. 302 с.
7. Псевдо-Лонгін. Провисоке. Горацій / упоряд. М. Борецький, В. Зварич. К.: Грамота, 2007. С. 73–125.
8. Ціцерон М. Т. Тускуланські бесіди. Про обов'язки / Марк Туллій Ціцерон : пер.з лат. Володимир Литвинов. Львів: Вид-во «Апріорі», 2021. 440 с.
9. Ящук Ж. М. Екзистенційність як художньо-естетичний метод в українській літературі ХХ століття: автореф. дис. ... канд. філос. наук. К., 1998. 18 с.